

# **РЕФЕРАТ**

**МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН ВА ТОЖИКИСТОН  
ХАЛҚЛАРИ МУНОСАБАТЛАРИ:  
ТАРИХ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН**

**Бажарди: Оқбўтаев Феруз Насриддинович**

**Навобй-2012**  
**МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН ВА ТОЖИКИСТОН ХАЛҚЛАРИ**  
**МУНОСАБАТЛАРИ: ТАРИХ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН**

**КИРИШ**

1. Ўзбекистон ва Тожикистон халқлари ҳамкорлигининг тарихий илдизлари ва янги босқичдаги ҳолати.

2. Таълим ва фан соҳаларида Ўзбекистон ҳамда Тожикистон ўртасидаги ҳамкорлик.

3. Ўзбекистон ва Тожикистон халқларининг маданият соҳасидаги алоқалари.

**ХУЛОСА**

## КИРИШ

Ўзбекистон мустақилликка эришгач, ижтимоий фанлар, шу жумладан тарих фани олдида мамлакат ва халқнинг миллий манфаатларига жавоб бера оладиган ташқи алоқалар олиб бориш билан боғлиқ муҳим назарий муаммолар қўйилди. Ўзбекистоннинг барча тинчликсевар мамлакатлар, аввало, Марказий Осиё давлатлари, хусусан, Тожикистон Республикаси билан сиёсий, иқтисодий, ижтимоий соҳалар сингари маданий алоқа ва ҳамкорликлар ҳам ана шундай муаммолар доирасига киради.

Халқлар тараққиётида маданият ҳар вақт муҳим аҳамият касб этиб келган, зеро маданият кишиларда юксак маънавий сифатларни шакллантириб, ўзида миллий хосликни мужассам этади, халқларни бир-бирига яқинлаштиради. Қардош халқлар маданий алоқаларининг ривожланиши мустақилликнинг бардавомлигини таъминлашда, миллий маданиятларни тараққий эттиришда, минтақа халқлари биродарлигини мустаҳкамлашда катта ўрин тутди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримов таъкидлаганидек: “Маданиятимиз, умуман, халқларимиз ўртасида асрлар бўйи ўзаро ижодий мусобақа, бир-бирига устоз, бир-бирига шогирд бўлиш тамойили ҳукм сурган ва айни шу нарса икки халқ тараққиёти учун муҳим замин яратган, икки халқ бу омилдан баробар озиқланган”<sup>1</sup>. Дарҳақиқат, минг йиллар давомида биргаликда кечирган ҳаёт бу иккала халқни, уларнинг урф-одатлари, тили ва маданиятини шу қадар яқинлаштириб юборганки, бу ҳол ўзбек билан тожик икки тилда сўзлашадиган бир халқдир дейишга олиб келади.

Марказий Осиёда интеграция жараёнларини ривожлантириш зарурлигини Тожикистон Республикаси Президенти И. Раҳмонов ҳам бир неча бор таъкидлаган: “Биз, сиёсатчилар, фақат сўзда эмас, балки амалда ҳам иқтисодий, маданий ва илмий алоқаларни ривожлантиришни, табиий ресурслардан, сув, газ, электр энергиясидан самарали фойдаланишни, маҳсулотлар, маблағларнинг ҳеч бир тўсиқсиз эркин ҳаракатланишини, мамлакатларимиз ўртасида эркин борди-келдиларни таъминлашимиз лозим”<sup>2</sup>.

Бугунги кунда ҳар икки мамлакат ўз мустақиллигини мустаҳкамлаш сари интилиб, жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнини белгилаш учун ҳаракат қилар экан, ҳар икки мамлакатнинг умумий ривожланишига ушбу мамлакатлардан ҳар бири қўшаётган ҳиссани, қолдирилган бой меросини аниқлаш ғоят муҳим. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов қайд этганидек: “Тарихдан маълумки, Ўрта Осиё худудида аҳоли азалдан водийларда, катта сув манбалари - дарё ва анҳор бўйида яшаб келади. Атрофи чўл ва шаҳарлар билан ўралган, табиати, иқлими ғоят мураккаб бўлган минтақа шароитининг ўзи ана шу элат ва миллатларнинг минг йиллар давомида бир-бирига мослашиб, яқин елкадош бўлиб, бир-бирининг оғирини енгил қилиб яшабини тақозо этиб келади”<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 516.

<sup>2</sup> Центральная Азия в XXI веке: сотрудничество, партнёрство и диалог // Материалы международной конференции (13-15 мая 2003 г. Ташкент). - Ташкент: Шарқ. - Б. 145.

<sup>3</sup> Каримов И. А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008. - Б. 9.

Бинобарин, ҳозирги босқичда Ўзбекистон ва Тожикистон мамлакатлари халқлари ўртасидаги алоқаларни, хусусан, маданият соҳасидаги ҳамкорликларни илмий тадқиқ этиш давр талаби бўлиб, муаммонинг долзарблиги қуйидаги жиҳатлар билан изоҳланади:

*Биринчидан*, ўзбек ва тожик халқлари алоқалари ва ҳамкорлиги, қардошлиги ва дўстлиги, ёру биродарлигининг тарихий илдизлари қадимийдир. Бошқача айтганда, "... умумий маданий, тарихий ва антропологик илдизларимиз бизни тожик халқи билан туташтиради"<sup>4</sup>. Дарҳақиқат, ўзбек ва тожик халқларининг яшаш шароити, урф-одатлари, турмуш тарзи бир-бирига ниҳоятда яқин.

Ўзбек ва тожик халқларининг тарихий ҳамкорлиги ва алоқалари қадим-қадимдан қолган мерос бўлиб, бугунги қардошлик ва дўстлик муносабатларининг моҳияти, ривожланиши ва мустаҳкамланишини англашда ниҳоятда салмоқлидир.

*Иккинчидан*, маълумки, дунёдаги ҳеч бир мамлакат, давлат ва унинг халқи бошқа мамлакат, давлат ва уларнинг халқлари билан алоқа боғламасдан якка ҳолда ҳаёт кечири олмайди. Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ иккала давлат - Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасида икки томонлама ва кўп томонлама, асосан минтақа ва МДХ доирасида ҳамкорлик давом эта бошлади. Икки мамлакат мустақилликка эришганидан бери улар ўртасида 120 дан зиёд шартнома имзоланди<sup>5</sup>. Буларнинг ҳаммаси мустақиллик даврида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида алоқа ва ҳамкорликларнинг тамомила янги асосда, баъзи бир қийинчиликлар билан ҳамда уларни бартараф этиш асосида йўлга қўйила бошлаганидан далолат беради.

*Учинчидан*, Ўзбекистон билан Тожикистон Республикаларининг янги даврдаги алоқаларини янада мустаҳкамлашга, кенгайтириш ва чуқурлаштиришга, дўстлик ва биродарлик жараёнларига раҳна соладиган ички ва ташқи омиллар ҳам мавжуд. Бироқ, бу икки халқ ўртасидаги катта хайрхоҳлик алоқалар қарвони ўз йўлида бораётгани аниқ. Ва ниҳоят, ўзбек ва тожик халқлари орасидаги муносабатларда, муайян муаммолар ҳам мавжуд. Бир-биридан миннатдор бўлган бу халқлар ўртасидаги алоқаларни янги давр ва янги босқичларда ўрганиш, таҳлил этиш ва керакли фикр ва хулосаларни бериш бугунги кунда ўта муҳим аҳамият касб этмоқда.

Юқорида таъкидланганларнинг ҳаммаси ҳозирги босқичда Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ҳамда халқлари ўртасидаги алоқалар ва ҳамкорликлар муаммосини илмий тадқиқ этишнинг долзарблигини исботлайди.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги маданий алоқа ва ҳамкорликларнинг долзарблиги кўплаб ижтимоий-гуманитар соҳа олимлари ва тадқиқотчиларининг диққат-эътиборини жалб қилиб келган ва ҳозиргача жалб қилиб келмоқда. Ушбу муаммо бўйича бир қатор илмий монографиялар, китоблар, рисоалар, мақолалар ва илмий ишлар шаклида тадқиқотлар олиб

<sup>4</sup> Каримов И. А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 516.

<sup>5</sup> Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. - Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт, 2008. - Б. 214.

борилган бўлиб, уларни мавзуга алоқадорлик даражасига кўра урта асосий гуруҳга бўлиш мумкин.

Илмий адабиётларнинг биринчи гуруҳини шу иккала мамлакатнинг бир қатор ижтимоий соҳа олимларининг Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги шўролар давридаги муносабатларининг айрим қирралари ўз аксини топган тадқиқотлари, монографиялари, китоблари, рисоалари ва мақолалари ташкил қилган<sup>6</sup>. Бироқ бу даврдаги тадқиқотлар ва адабиётларнинг умумий руҳи марксистик ва синфийлик ғоялари билан суғорилгани боис, баъзи маълум факт ва далиллардан ташқари бирор-бир янги маълумот бермагани боис уларга алоҳида тўхталмадик.

Иккинчи гуруҳни мустақиллик йилларида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги муносабатларнинг айрим жиҳатлари Марказий Осиё, хусусан Тожикистоннинг янги шароитдаги тараққиётга бағишланган илмий адабиётлар, мақолалар, монографиялар, илмий анжуманлар материаллари, шунингдек докторлик ва номзодлик диссертациялари ташкил этади<sup>7</sup>.

Булар орасида, айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясининг “Раҳбаршунослик ва бошқарув фанлари” рукнида нашр этилган “Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш” китобини алоҳида қайд этиш лозим<sup>8</sup>. Унда Ўзбекистон Республикасининг жаҳон ҳамжамиятига интеграллашуви, бу жараёнларнинг сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий масалалари, республиканинг ташқи сиёсати, халқаро ҳуқуқий ва иқтисодий йўналишларда эришилган ютуқлар таҳлил қилиниши билан бирга Ўзбекистон ва Марказий Осиё, жумладан Ўзбекистон ва Тожикистон муносабатлари кўриб ўтилган ва умумлаштирилган. Хусусан, мазкур китобнинг “Ўзбекистон ва Тожикистон” (213-216-бетлар) бўлимида шундай қайд этилади: “Ҳар икки давлат ташқи сиёсатда халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган томойилларига асосланади, бир-бирининг ҳудудий яхлитлиги ва суверенитетини ҳурмат қилишини таъкидлайди, тарихан шаклланган чегараларни тан олади, минтақада тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш борасида ҳамкорлик қилиб келади”<sup>9</sup>. Шундан келиб чиқиб мазкур китобнинг Ўзбекистон ва Тожикистон муносабатларига бағишланган тўрт бетлик саҳифаларида, асосан, иккала республиканинг сиёсий-ижтимоий, иқтисодий-савдо алоқалари ҳамда ҳўжалик алоқаларига доир икки- томонлама алоқалар ва ҳамкорликларни ўрнатишга оид материаллар ва мисоллар келтирилган. Худди шунингдек, унда икки давлат ўртасида таълим ҳамда теледастурларни намоиш этиш соҳаларида ҳамкорлик бўйича битим имзоланганлиги бир-икки жумла билан қайд этилган, холос.

<sup>6</sup> Бақоев М. Улуғ Ватан урушидан кейинги давр (1945-1970) ўзбек ва тожик адабий алоқалари (поэзия материаллари асосида). Филол. фан. ном. дис. - Тошкент, 1975.; Таджибаев Н. Экономическое и культурное сотрудничество народов Узбекистана и Таджикистана на современном этапе (1966 - 1975 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. - Ташкент, 1976.;

<sup>7</sup> Касымов А., Васькин И. Основные направления внешней политики Республики Узбекистан. - Ташкент: Узбекистан, 1994. - 112 с.; Бобожонова Д. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар тарихидан. - Тошкент: Университет, 1998. - 103 б.;

<sup>8</sup> Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. - Тошкент, 2008. - 213 б.

<sup>9</sup> Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. - Б. 213.

Бироқ мазкур китобда мустақиллик даврида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги маданий соҳадаги алоқа ва ҳамкорликлар тўла ва муҳим қирралари бўйича таҳлил этилмаган.

Тадқиқотчи А. Иброҳимовнинг “Марказий Осиё ҳамкорлигининг маънавий асослари” китоби Марказий Осиё минтақаси халқлари ҳамкорликларини Ўзбекистон давлатининг келажакка йўналтирилган ижтимоий-маданий соҳалардаги алоқалари мисолида ўрганишга бағишланган. Бинобарин, ушбу китоб Ўзбекистоннинг Марказий Осиё давлатлари ва халқлари билан ҳамкорлик муносабатларининг ҳозирги кундаги моҳияти ва аҳамиятини тушунишда ниҳоятда салмоқлидир. Лекин, мазкур китобда Марказий Осиё давлатлари ҳамкорлигининг маънавий асослари умумий тадқиқ қилиниб, улар орасидаги, хусусан, Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасидаги муносабатлар конкрет ўрганилмаган<sup>10</sup>.

Э.Нуриддиновнинг “Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти: асослари ва устувор йўналишлари” номли мақоласида мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг МДХ, айниқса Марказий Осиё минтақаси мамлакатлари билан иқтисодий алоқаларининг ривожланиш, кенгайиш муносабатлари ёритилган. Лекин мақолада Ўзбекистоннинг Тожикистон билан алоқа ва ҳамкорликлари деярли қамраб олинмаган<sup>11</sup>.

Н.Зиёмовнинг “Некоторые аспекты культурного сотрудничества стран Центральной Азии” мақоласида Марказий Осиё давлатларининг мустақилликка эришганларидан кейинги даврдаги ҳамкорлиги, бу ҳамкорликнинг асосий йўналишлари, шакллари ва моҳияти ўз аксини топган. Жумладан, минтақа мамлакатларида республикалар кунлари ўтказилиши, жойларда маданий алоқалар амалга оширилиши кўрсатилган. Мазкур изланишда Ўзбекистоннинг Марказий Осиёдаги Қозоғистон, Қирғизистон, Туркменистон Республикалари билан маданий алоқаларига кўпроқ эътибор берилгани ҳолда, Тожикистон билан бундай ҳамкорликларга фақат бир-икки жумла бағишланиб, айрим жузъий фактлар келтирилган ҳолос<sup>12</sup>.

А.Қ.Қирғизбоевнинг илмий изланишлари<sup>13</sup> асосан Ўзбекистон Республикасининг Осиё қитъасидаги мамлакатлар билан алоқалари ва уларнинг ривожланишига бағишланган. Жумладан, “Ўзбекистон Республикасининг Осиё мамлакатлари билан халқаро ҳамкорлиги” номли монографиясида муаллиф ушбу минтақа халқлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг тарихий илдизларини, мустақил Ўзбекистоннинг Осиё мамлакатлари билан иқтисодий ва маданий алоқаларининг ҳозирги ҳолати ҳамда истиқболларини батафсил илмий таҳлил этган. Ушбу монографияда фақат Ўзбекистоннинг Осиё қитъасидаги айрим йирик давлатлар билан ўзаро фойдали ва тенг ҳуқуқли алоқаларининг шаклланиши ва ривожланишигина ўрганилган ҳамда умумлаштирилган.

<sup>10</sup> А. Иброҳимов. Марказий Осиё ҳамкорлигининг маънавий асослари. - Тошкент: Маънавият, 2002. - Б. 3-143.

<sup>11</sup> Нуриддинов Э. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти: асослари ва устувор йўналишлари // Ўзбекистон тарихи. 2000. - №4. - Б. 27-37.

<sup>12</sup> Зиямов Н. Некоторые аспекты культурного сотрудничества стран Центральной Азии // Ўзбекистон тарихи. 2002. - №4. - Б. 69 - 73.

<sup>13</sup> Қирғизбоев А.К. Ўзбекистон ва жаҳон. - Тошкент, 1997.; Ўша муаллиф: Ўзбекистон - Хитой ҳамкорлик йўлида // Давлат ва ҳуқуқ. 2002. - №3. - Б. 70-73.; Ўша муаллиф: Ўзбекистон - Япония ўзбек дипломатиясининг янги босқичи. - Тошкент, 2002. - 46 б.; Ўша муаллиф: Ўзбекистон Республикасининг Осиё мамлакатлари билан халқаро ҳамкорлиги. - Тошкент: Фан, 2004. - 280 б.

Ч.Ш.Кўчаровнинг “Маразий Осиё минтақавий интеграцион жараёнининг айрим муаммолари” мавзусидаги илмий ишида Марказий Осиё геосиёсий ҳолатини ўрганиш, минтақа интеграцион жараёни муаммоларини аниқлаш, шунингдек Ўзбекистон геосиёсий салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда унинг минтақа интеграциялашув жараёнидаги мавқеини таҳлил қилиш, минтақада эркин иқтисодий ҳудуд ташкил этиш ва уларнинг ҳамкорлик алоқаларини интенсив тараққиёт йўлига олиб чиқиш масалалари, минтақавий интеграциялашувнинг асосий йўналиш ва мезонларини аниқлаш, уни жадал суръатлар билан амалга ошириш омилларини илмий асослаш асосий мақсад қилиб қўйилган<sup>14</sup>.

Н.Ш. Зиёмовнинг “Роль Узбекистана в развитии межгосударственного, экономического и культурного сотрудничества стран Центральной Азии (1991-2001 гг.)”<sup>15</sup> мавзусидаги илмий ишида Марказий Осиё республикалари давлатлараро алоқаларининг шаклланиши ва тараққиёти, Ўзбекистоннинг Марказий Осиё республикалари билан ўзаро алоқалари ҳамда Ўзбекистоннинг минтақа мамлакатлари билан маданият, таълим, фан ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги фаолияти илмий ўрганилган ва умумлаштирилган.

Учинчи гуруҳ адабиётлар туркумига хорижий давлатларда чоп этилган тадқиқотларни киритиш мумкин<sup>16</sup>. Улар, асосан, иккала мамлакатнинг жаҳон ҳамжамияти давлатлари билан ташқи алоқаларига бағишланган масалалар кўтарилганлиги билан ҳамда иккала давлатнинг турли соҳалардаги ҳамкорлигининг умумий таҳлилига бағишланганлиги билан ажралиб туради.

Хуллас, юқорида таҳлил этилган илмий-оммабоп адабиётларда мустақиллик даврида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги маданий алоқа ва ҳамкорликлар махсус тадқиқ қилинмаган ва у ҳозирги босқичда алоҳида тадқиқот иши даражасида ўрганилиши ҳамда умумлаштирилиши лозим бўлган муҳим масалалардан бири эканлиги маълум бўлади. Зеро, тарих фанлари доктори, проф. Р. Ҳ. Муртазаева қайд этганидек: “Ҳозирги босқичда маданий алоқалар кенгайиб бораётганлиги сабабли турли маданиятлар ўзаро ҳамкорлигининг самарадорлиги муаммоси долзарб вазифа қилиб қўйилмоқда. Ўзаро маданий алоқа ва бу соҳада ҳамжихатлик ғоят мураккаб жараён бўлиб, хилма-хил мантиқий ва маънавий таркибга эгадир, бу ҳолатни инкор қилиш, кўпинча, мураккаб муаммоларни келтириб чиқариши мумкин”<sup>17</sup>. Бинобарин, Марказий Осиё, хусусан, Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги маданий алоқаларни чуқур ўрганиш янги жамият қуришда ва уни мустаҳкамлашда, мустақилликни ҳимоя қилишда, миллий маданиятларни тараққий эттиришда, минтақадаги халқларнинг дўстлигини ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди.

<sup>14</sup> Қаранг: Кўчаров Ч.Ш. Маразий Осиё минтақавий интеграцион жараёнининг айрим муаммолари... -Б.9-10.

<sup>15</sup> Қаранг: Зиёмов Н.Ш. Роль Узбекистана в развитии межгосударственного, экономического и культурного сотрудничества стран Центральной Азии (1991-2001 гг.). Дис. ...канд. ист. наук. - Ташкент, 2002. - С. 133-149.

<sup>16</sup> Султанов Ш. Республика Таджикистан: многовекторная политика // Азия и Африка сегодня, 2006. - №9. - С. 34-39.; Будкин В. Государства Центральной Азии: дилемма власти // Центральная Азия и Кавказ, 2006. - №5(47). - С. 115-129.; Абдулло Р. Таджикистан и региональная интеграция в Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ, 2007. - №2 (50). - С. 72-78.; Заурбеков С. Таджикистан: тенденции экономического развития в годы независимости // Центральная Азия и Кавказ, 2007. - №2 (50). - С. 121-129.;

<sup>17</sup> Муртазаева Р.Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик.-Тошкент: Университет, 2007.-Б. 4.

## **1. Ўзбекистон ва Тожикистон халқлари ҳамкорлигининг тарихий илдизлари ва янги босқичдаги ҳолати.**

Маълумки, ХХІ аср бўсағасида Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги жаҳондаги барча давлатлар, айниқса, МДХ ва Марказий Осиё республикалари, хусусан, Тожикистон билан бўлган ҳамкорлик ва дўстлик алоқаларининг янада ривожланиши ва мустаҳкамланишида янги босқични бошлаб берди. Дарҳақиқат, сиёсатшунос ва тарихчи олимлар Н. Жўраев, Т. Файзуллаев қайд этганларидек: “Марказий Осиё давлатлари қардошлик муносабатларида Ўзбекистон ва Тожикистон муносабатлари муҳим аҳамиятга эга”<sup>18</sup>.

Олимларнинг эътироф этишларича, ўзбек ва тожик халқлари ўртасидаги яқинлик милодий VI асрдан бошланиб, улар бир неча асрлар давомида бир ўлкада ёнма-ён яшаб, ўзаро жадал иқтисодий ва маданий муносабатлар олиб боришган.

Ўзбеклар билан тожиклар ўртасида узок даврлар мобайнида узлуксиз давом этиб келаётган алоқалар ўзаро яқинлик, қолаверса қон-қариндошлик, дўстлик ва ҳамкорлик алоқалари нафақат тарих саҳифаларида, балки бугунги ҳаётда ҳам ўрин топишига сабаб бўлаётганлиги ҳар икки давлат раҳбарлари томонидан эътироф этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов қайд этганидек: “Ўзбек ва тожик халқларининг тарихи муштарак эканини, унинг ибтидосида буюк аجدодларимиз туришини барчамиз яхши биламиз. Ана шу буюк зотларнинг ақл-заковати, меҳнати билан яратилган тарихий илдизларимиз бу икки халқ тақдирининг узвий боғланиб кетишига бекиёс омил бўлиб хизмат қилиб келган”<sup>19</sup>.

Шунга кўра, мустақиллик нафақат барча собиқ иттифоқ халқлари сингари Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари халқларининг 70 йилдан кўпроқ вақт мобайнида ажратиб ташлашларни бартараф этибгина қолмай, балки иккала мамлакат халқлари истиқболга чиқишлари учун имконият яратди. Маълумотларга кўра, Ўзбекистонда тожик миллатига мансуб бир миллионга яқин аҳоли, Тожикистонда ўзбек миллатига мансуб бир миллион 300 минг аҳоли яшайди<sup>20</sup>.

Ўзбекистонда тожик аҳолисининг ва Тожикистонда ўзбек халқининг истиқомат қилиб келаётганлиги иккала республика халқлари алоқалари ва ҳамкорлигида муҳим омил бўлиб хизмат қилади. Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги алоқалар ва ҳамкорликларнинг кенгайиши ҳамда чуқурлашувининг муҳим замонавий омилларидан бири тожик халқининг бошига фуқаролар уруши туфайли тушган оғир кунларда Ўзбекистон Республикаси кўрсатган ва ҳозиргача кўрсатиб келаётган беғараз ва оғаларча ёрдамидир.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари алоқалари ҳамда ҳамкорлигининг ривожланишида иккала давлат раҳбарларининг мазкур масалага эътибори ва қўшган ҳиссаси ҳам катта аҳамиятга эгадир. Бу борада

<sup>18</sup> Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. - Тошкент: Шарқ, 2000. - Б. 546.

<sup>19</sup> Каримов И. А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Асарлар, 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 510.

<sup>20</sup> Жаҳон мамлакатлари. Қисқача маълумотнома. - Тошкент: Шарқ, 2006. - Б. 298.

Президент Ислам Каримовнинг 1998 йил 30 июндаги сўзлаган нутқидаги ушбу теран фикрлар эътиборлидир: "...Ўзбек-тожик муносабатларини янги босқичга кўтариш борасида ҳар икки томонда ҳам қатъий интилиш мавжуд... Мен бу ўринда халқларимизни янада яқинлаштиришга қаратилган Абадий дўстлик шартномасининг имзоланганини алоҳида қайд этишни истардим...

Шу муносабат билан Тожикистон Республикасига Ўзбекистон телевидениеси ва радиоси дастурларини узатиш, шунингдек, Ўзбекистонда ўзбек, тожик ва рус тилларида нашр этилаётган босма маҳсулотларни эркин тарқатишни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир. Ва, аксинча, бизнинг мамлакатимизда ҳам Тожикистон телевидениеси дастурлари, газета ва журналлари, ахборот материалларининг эркин тарқатилишига эришиш керак”<sup>21</sup>.

Минтақадаги мустақил давлатлар ўртасидаги ўзаро алоқаларни янада ривожлантириш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Мустақиллик йилларида барча давлатлар билан бўлгани сингари Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида ҳам икки томонлама ва кўп томонлама алоқалар йўлга қўйилиб, ривожланиб бормоқда.

Иқтисодий соҳада икки мамлакат ўртасида 20 дан зиёд ҳужжат, шу жумладан, гуманитар ва илмий-техникавий ҳамкорлик соҳасида - 4, транспорт соҳасида - 5, солиқ қонунчилиги, ҳуқуқий муносабатлар ҳамда ҳуқуқ-тартибот идоралари ҳамкорлигига оид - 15 ҳамда бошқа соҳаларда талай ҳужжатлар имзоланган<sup>22</sup>.

1995 йил 10-11 октябр кунлари Тошкентда Ўзбекистон билан Тожикистон Республикаси ўртасидаги муносабатларни янада чуқурлаштириш тўғрисида имзоланган меморандум<sup>23</sup>, 1997 йил 10 январдаги таълим соҳасида ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги ҳукуматлараро Битим<sup>24</sup>, 1998 йил 4 январда эса Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати ва Тожикистон Республикаси Ҳукумати ўртасида маданият ва инсонпарварлик соҳаларида ҳамкорлик тўғрисида тузилган Битим ҳамда 2000 йил 15 июнда тузилган абадий дўстлик тўғрисида Битим ҳар икки мамлакат ўртасидаги маданий алоқаларнинг ҳуқуқий асоси сифатида амал қилмоқда.

Мустақиллик даврида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида кўп томонлама алоқалар ва ҳамкорликлар ўрнатишда ҳамда ривожлантиришда Марказий Осиё, МДХ, бошқа халқаро ташкилотлар, хорижий давлатлар ўртасидаги шартномалар ва келишувлардаги иштироки муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Айниқса Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг кенгашлари ва учрашувларида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида кўп томонлама алоқалар ҳам йўлга қўйилди<sup>25</sup>.

Ҳозирги вақтда Марказий Осиё давлатлари доирасида Ўзбекистон ва Тожикистоннинг ўзаро манфаатли алоқалари ва ҳамкорлигининг ривожланиши,

<sup>21</sup> Каримов И. А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Асарлар, 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 520-521.

<sup>22</sup> Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти... - Б. 209, 214.

<sup>23</sup> Тюриков В., Шогулямов Р. По пути независимости. Республика Узбекистан. Люди, события, даты. 1991-2000. - Ташкент: Шарқ, 2000. - С. 253 - бет

<sup>24</sup> Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти..., 215 - бет.

<sup>25</sup> Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. - Тошкент: Шарқ, 1999. - Б. 201- 205.

такомиллашуви ва мустаҳкамланишининг давом этаётганлиги муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Чунончи, 2009 йил 18 февралда Душанбе шаҳрида Савдо-иқтисодий ҳамкорлик масалалари бўйича Ўзбекистон-Тожикистон ҳукуматлараро қўшма комиссияси ҳамда Ўзбекистон Республикаси ва Тожикистон Республикаси ўртасидаги давлат чегарасини делимитация ва демаркация қилиш масалалари бўйича Ўзбекистон-Тожикистон ҳукуматлараро қўшма комиссиясининг мажлислари бўлиб ўтди<sup>26</sup>.

2009 йил 24 мартда Тошкентда Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов ва Тожикистон Республикаси Президенти Имомали Раҳмонов томонидан 2002 йил 5 октябрда Душанбе шаҳрида имзоланган Ўзбекистон - Тожикистон Давлат чегараси тўғрисидаги шартноманинг кучга кириши бўйича ратификация ёрлиқларини алмашиш маросими бўлди.

2009 йилнинг апрел-май ойларида табиий офатдан зарар кўрган Тожикистон Республикасига Президент Ислон Каримов ташаббуси билан 23 май куни Сурхондарё вилоятининг Сариосиё темир йўл бекатидан қўшни мамлакатга қурилиш материаллари, зарур озиқ-овқат маҳсулотлари ва ўнлаб палаткалардан иборат 20 вагон инсонпарварлик ёрдами жўнатилади<sup>27</sup>.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги ўзаро манфаатли муносабатларнинг ривожланиши халқаро ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг ҳамкорлик доирасида ҳам намоён бўлмоқда. Чунончи, 1993 йил 16 мартда Ўзбекистон Президенти Ислон Каримов БМТ Бош котиби Бутрос Ғолига мурожаатида Тожикистон ва Афғонистон ўртасидаги чегарани мустаҳкамлаш ва тожик қочоқларини ўз Ватанига қайтариш ишига кўмаклашишни илтимос қилди<sup>28</sup>.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги қардошлик муносабатлари Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти (ШХТ) доирасида ҳамда 2000 йилнинг 10 октябрида Қозоғистоннинг Остона шаҳрида ташкил этилган Евроосиё иқтисодий ҳамжамияти (ЕврАзЭС) фаолиятида ўзаро манфаатли иштироки ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда.

---

<sup>26</sup> Ўзбекистон -Тожикистон ҳукуматлараро комиссияларининг мажлислари хусусида // Халқ сўзи, 2009 йил 20 феврал.

<sup>27</sup> Маматрайимов Х. Тожикистонга инсонпарварлик ёрдами // Халқ сўзи, 2009 йил 26 май.

<sup>28</sup> Иброҳимов А. Марказий Осиё ҳамкорлигининг маънавий асослари... - Б. 132.

## 2. Таълим ва фан соҳаларида Ўзбекистон ҳамда Тожикистон ўртасидаги ҳамкорлик.

“Таълим тўғрисида”ги Қонуннинг “Халқаро ҳамкорлик” деб номланган 33-моддасида келтирилганидек: “Таълим муассасалари таълим муаммолари юзасидан халқаро ҳамкорликда иштирок этадилар, чет давлатларнинг тегишли ўқув юртлари билан бевосита алоқалар ўрнатиш, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда улар билан қўшма ўқув юртлари ташкил этиш ҳуқуқига эга”<sup>29</sup> деган қонунда асосланиб, мустақилликнинг бошидаёқ Ўзбекистоннинг барча мамлакатлар, айниқса Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги ва Марказий Осиё республикалари билан, хусусан, Тожикистон билан таълим соҳасида алоқалар ва ҳамкорликни йўлга қўйишга эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикасида таълим соҳасида эришилган ютуқлар халқаро ва давлатлараро алоқаларда барча мамлакатлар сингари Тожикистондаги таълим жараёнининг кенгайиши ва чуқурлашувига сезиларли таъсир кўрсатади. “Биз тожик биродарларимизни, - дейди Президент И.А. Каримов, - (бу соҳадаги - Н.Х.) ўз тажрибаларимиз билан таништиришга, агарда сизларда қизиқиш уйғотса, бундай дастурни Тожикистонда ҳам амалга оширишга ёрдам беришга тайёرمىз”<sup>30</sup>.

Ўзбекистонда ҳозирда мавжуд 9461 мактабнинг 334 тасида дарслар тожик тилида олиб борилмоқда<sup>31</sup>. Самарқанд, Бухоро ва Тошкент вилоят педагогика институтларида тожик тили ва адабиёти факультетлари мавжуд.

“Овози тожик” рўзномасининг 1993 йил 37-сонидида М. Тожизода ва Самарқанд давлат университети профессори Н. Шарофов тожик мактабларига дарслик етказиб бериш ишида ёрдам ва ҳомийлик қилишни Ўзбекистон ҳукуматидан сўради. Чунки Тожикистонда биродарқушлик уруши авж олиб, бу масала назардан четда қолиб кетган эди<sup>32</sup>. Шунга кўра, тожик ўқувчилари учун бир қатор дарсликлар, шу жумладан биринчи синфлар учун “Ўзбекистон” нашриётида “Забони модари” ва “Китоби хониш” дарсликлари нашр этилди<sup>33</sup>.

2009/2010 ўқув йили учун тожик тилидаги дарсликларнинг 45 номдагиси қайта нашрга, 7 таси янги нашрга ҳозирланди. 2008/2009 ўқув йилида тожик тилидаги мактаблар 96,8 фоиз дарсликлар ва ўқув қўлланмалари билан таъминланган.

Мустақилликка эришилган дастлабки йилларда Марказий Осиё республикалари, жумладан Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасида кадрлар тайёрлашда ўзаро шартнома асосида ҳамкорлик йўлга қўйилди. Бу ўша вақтда қўшни республикаларда яшаётган қардош миллатлар сони ва эҳтиёжини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилган эди.

Минтақа давлатлари ҳамдўстлигини мустаҳкамлашнинг энг муҳим йўналишларидан бири кооператив ва шартнома асосида талабалар йиғиш ҳамда қўшни давлатларнинг умумтаълим мактабларида она тилини ўқитишда методик

<sup>29</sup> Олий таълим. Меъёрий ҳужжатлар тўплами. - Тошкент: Шарқ. - 2001. - Б. 15.

<sup>30</sup> Каримов И. А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 519.

<sup>31</sup> Эргашева Ю. А. Мустақил Ўзбекистонда миллатлараро бағрикенгликнинг тарихий-маданий асослари. Ёшлар тарбиясида толерантлик - давр талаби. / Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. - Тошкент, 2008 йил, 26 - 27 сентябр. - Б. 268.

<sup>32</sup> // Овози тожик, 1993 йил 21 сентябр.

<sup>33</sup> // Овози тожик, 2000 йил 19 июл.

ёрдам кўрсатишдир. Чунончи, 1992 йилда Ўзбекистонда Марказий Осиё олий ўқув юртларида билим олиш учун танлаб олинган 358 нафар ёшларнинг 123 нафари Тожикистонга тўғри келди. 1994 - 1995 йилларда Ўзбекистонда яшаётган 123 нафар тожик ёшларига Тожикистон олий ўқув юртларида ўқиш учун йўлланма берилди.

Г.В. Мачиннинг маълумотларига кўра, 1994 йил ўрталарига келиб қўшни республикалар умумтаълим мактабларини тугатиб шартнома асосида минтақанинг олий ўқув юртлари ва техникумларига қабул қилинган ўзбекистонлик талабаларнинг умумий сони 1312 кишини ташкил этган бўлса, шундан 412 нафари Тожикистонга тўғри келади. Бундан ташқари, Марказий Осиё давлатларининг айрим вилоятлари кооперация асосида талабаларни ўқитиш бўйича ўзаро шартнома тузишди. Чунончи, ана шундай шартнома бўйича, Тошкент вилоятининг тожик тилида ўқитиладиган мактабларнинг 10 нафар битирувчиси 1993 йил сентябрида Хўжанд давлат университетида ўқишга киришди. Ўз навбатида, Ленинобод вилояти мактабларини тугатган ўшанча йигит-қиз Тошкент олий ўқув юртларида ўқишни давом эттириш имкониятига эга бўлишди<sup>34</sup>.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида ҳамкорликлар бугунги касб-хунар коллежлари соҳасида ҳам давом этмоқда. Масалан, Самарқанд вилояти Пастдарғом туманидаги Арабхона қишлоғидаги касб-хунар коллежида маҳаллий аҳоли вакиллари билан бир қаторда Қашқадарё ва Бухоро вилоятидан ҳамда Тожикистон Республикасидан ҳам ёшлар касб - хунар ўрганишмоқда<sup>35</sup>.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида олий таълим, дарсликлар ва илмий асарлар нашр этиш соҳасида ҳам ҳамкорликлар олиб борилмоқда.

1997 йили Ҳ. Р. Пўлатовнинг “Сиёсатшунослик асослари” дарслиги қайта ишланиб, “Ирфон” нашриётида чоп қилинди. 1998 йили эса Ҳ. Р. Пўлатов ва А. Пўлатовларнинг ҳамкорликда ёзган “Сиёсатшунослик фанининг долзарб муаммолари” китоби Самарқанд, Жиззах, Гулистон, Фарғона, Қўқон, Ўш олий ўқув юртларига ҳам юборилди.

Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги, Россия ФА мухбир аъзоси, таниқли файласуф Эркин Юсуповнинг “Маънавий камолот ва жамият тараққиёти” асари Хўжанд давлат университети нашриётида 1500 нусхада чоп этилди. Илм-фан соҳасидаги бундай ҳамкорлик алоқалари, шубҳасиз, янги демократик жамият куришда ҳар томонлама фойда беради.

Ўзбекистон давлат консерваторияси билан Тожикистон Республикаси муסיқа ва санъат ўқув юртлари яқиндан ижодий ҳамкорлик қилиб келган. Тожикистонлик бир қатор таниқли маданият ва санъат арбоблари ўз вақтида бу ўқув юртида таҳсил олишган<sup>36</sup>.

<sup>34</sup> Мачин Г. В. Содружество государств Центральной Азии в подготовке кадров высшей квалификации // Мустақил Ўзбекистон: миллатлараро муносабатлардаги бағрикенглик. Илмий-амалий анжуман тезислари тўплами. 1995 йил 19 - 20 апрел. - Тошкент. - Б. 188-190.

<sup>35</sup> Чориев А., Ражабов Р. Толерантлик - Ўзбекистон араблари этногенетик ва этномаданий хусусиятларини сақлаш омили. Ёшлар тарбиясида толерантлик давр талаби... - Б. 262.

<sup>36</sup> Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида маданий ҳамкорлик ҳақида маълумот. / Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг жорий архиви. Халқаро муносабатлар бўлими. 2009 йил. - Б. 2.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида олий таълим соҳасида алоқа ва ҳамкорликлар мамлакатлар тараққиётининг ҳозирги босқичида ҳам самарали давом этмоқда. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Тожикистон Республикасининг Бош вазири билан учрашувида икки республика ўртасида таълим соҳасида ҳамкорлик бўйича 1997 йил 10 январиди имзоланган ҳукуматлараро келишув ҳар икки мамлакат ўртасидаги ҳамкорликнинг янада мустаҳкамланишига ёрдам бермоқда.

Илм-фан ва илмий тадқиқотлар соҳаси дунёдаги давлатлар ва халқлар, шу жумладан Марказий Осиё мамлакатлари, хусусан, Ўзбекистон ва Тожикистон халқларининг қадимдан то бугунги кунгача давом этиб келаётган алоқа ва ҳамкорликларининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Шу боисдан Ўзбекистон ва Тожикистон олимлари ҳамда илмий ижодкорларининг алоқалари ва ҳамкорликлари мустақиллик даврида ҳам давом этиб, янгиланиб, мустаҳкамланиб бормоқда.

Тадқиқ қилинаётган даврда республика ва халқаро миқёсдаги илмий, илмий-амалий конференциялар, симпозиумлар нафақат Олий таълим вазирлиги, балки бошқа вазирликлар, Ўзбекистон Республикаси Фан ва техника давлат қўмитаси, Ўзбекистон Фанлар академияси йўналиши бўйича ҳам ташкил қилиниб, улар республикаларда фан, техника, таълим, маданият, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий ҳаётнинг ривожланишида ижобий рол ўйнади.

1994 йил 23 майда Тошкентда Марказий Осиёнинг беш мамлакати илм - фан ва технологияларини бошқариш бўйича давлат ташкилотлари раҳбарлари маслаҳат кенгашининг биринчи мажлиси бўлиб ўтди. Кенгашда қабул қилинган меморандумда фан ва техника соҳасидаги ҳамкорликнинг долзарб муаммолари белгилаб берилди<sup>37</sup>.

Тожикистоннинг Панжикент шаҳрида янги археологик топилма - кўҳна Саразм шаҳристонида бағишлаб ўша йил 31 август - 5 сентябрда ўтказилган халқаро симпозиум ишида француз археологлари билан бирга бу ерда қазилган ишларини олиб борган ўзбекистонлик археолог олимлар ҳам иштирок этишди<sup>38</sup>. Илмий-амалий анжуманлар доирасида ҳамкорлик давом этишини кейинги йиллардаги маълумотлардан билиб олиш мумкин. 1998 - 2000 йилларда Ўзбекистонда жами 230 та республика ва халқаро миқёсдаги конференциялар бўлиб, ушбу илмий форумларда фақат илмий ахборотлар алмашилибгина қолмасдан, балки ҳамкорлик бўйича шартномалар ҳам қабул қилинди. Чунончи, “Сейсмик хавфлилик ва инженерлик геологияси муаммолари”га бағишланган илмий конференцияда Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари Сейсмология институтлари ўртасида ҳамкорлик қилиш шартномаси имзоланди<sup>39</sup>.

2006 йил 26 - 27 майда Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институтида бўлиб ўтган “Аграр соҳада иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференцияда Ўзбекистон, Россия каби давлатлар билан бир қаторда Тожикистон олимлари ҳам ўз маърузалари билан

<sup>37</sup> Тюриков В., Шогулямов Р. По пути независимости... - Б. 179.

<sup>38</sup> Ўша жойда. - Б. 180.

<sup>39</sup> Қаранг: Ўзбекистон Республикаси фан ва техника давлат комитети архиви. Ўзбекистонда 2000 йилда ўтказилган халқаро ва республика семинарлари, конференциялари, анжуманларининг аҳамияти ҳақида таҳлилий ҳисобот.

иштирок этдилар. Тожикистонлик олимлар Ўзбекистонда анжуман мавзуси бўйича эришилган ютуқ ва мавжуд муаммолар билан танишдилар<sup>40</sup>.

2007 йил январидида ЮНЕСКО ташкилоти томонидан Душанбе шаҳрида “Бутунжаҳон маданий ва табиий меросини асраш” конвенцияси ҳамда “Ҳарбий ҳолатда маданий ёдгорликларни муҳофаза қилиш” конвенциясининг Марказий Осиёда бажарилиши юзасидан ўтказилган семинар самарали натижа берди<sup>41</sup>.

### **3. Ўзбекистон ва Тожикистон халқларининг маданият соҳасидаги алоқалари.**

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримов таъкидлаганидек: “Биз ижодкор зиёлилар вакиллари, халқларимизнинг юксак ақл-заковат соҳиблари ўзбеклар ва тожикларнинг маънавий кадриятларини янада бойитиш мақсадида бирга меҳнат қилишлари учун барча зарур шарт-шароитларни яратиб беришимиз лозим”<sup>42</sup>.

Тожикистоннинг Ўзбекистонда ўтказиладиган маданият кунлари арафасида нашр этилган икки китоб - “Қуёш остонаси” ва “Обшори меҳр” ана шу ҳамкорлик меvasидир. Бири тожик шоирларининг ўзбек тилига, иккинчиси ўзбек шоирларининг тожик тилига таржима этилган шеърларидан тузилган. “Ўзбек ва тожик халқлари ажралмас дўстлигининг тилдаги, адабиётдаги асоси зуллисонайнликда кўринади”, - деб ёзган эди Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёкубов. “... Адабиётдаги ушбу ижодий жараён шунчалик ривожланганки, натижада шеърятда махсус бадиий услуб пайдо бўлган. Ширу шакар йўлида битилган ғазаллар жаҳон адабиётида ноёб ҳодиса саналади. Ширу шакар битта мусиқа асбобининг иккита торида чалинган дилрабо куйга ўхшайди. Бунда тожик ва ўзбекнинг ажралмас дўстлиги намоён бўлади”<sup>43</sup>, дея хулоса қилган буюк ёзувчи.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошида истиқлол арафасида тожик адабиёти кенгаши тузилган. Ўтган вақт мобайнида уюшма республикада тожик тилида ёки ўзбек ва тожик тилларида баробар ижод қилиб келаётган адибларнинг ижодий раvнақига эътиборни кучайтирди. Тошкентда кўплаб олимлар тожик классик адабиёти билан махсус шуғулланишипти. Жумладан, шарқшунос олим Шоислом Шомуҳаммедовнинг форс-тожик классиклари ижодига бағишланган ўнлаб монографиялари, юзлаб мақолалари мавжуд.

Қироатхоналарда тожик ва ўзбек халқининг сеvimли адибларидан Хусрав Деҳлавий, Кайковус, Мирзо Турсунзода, Фирдавсий, Умар Хайёмнинг асарлари китобхонлар томонидан сеvиб ўқилмоқда. Бироқ, Ўзбекистон ва Тожикистон халқларининг адабиёт ва адабиётшунослик соҳасидаги алоқалари ва ҳамкорликларини янада кенгайтириш ва такомиллаштириш лозим.

1998 йилнинг 29 июн - 5 июл кунлари Ўзбекистонда бўлиб ўтган Тожикистон маданияти кунларида нуфўзли олимлар, ёзувчилар, санъаткорлар,

<sup>40</sup> Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти. / “Аграр соҳада иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари” халқаро илмий - амалий конференция. 2006 йил 26 - 27 май. - Тошкент, 2006. - Б. 13-14, 150 - 152, 109-111, 242- 243, 265-266.

<sup>41</sup> Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида маданий ҳамкорлик ҳақида маълумот... - Б. 3.

<sup>42</sup> Каримов И. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8-жилд, - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 510-511.

<sup>43</sup> Ёкубов Одил. Ажралмас дўстлик // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1998 йил 3 июл.

сиёсатчилар ва жамоатчилик вакилларида иборат Тожикистон делегацияси тўртта маршрут бўйича Самарқанд, Бухоро, Қашқадарё ва Хоразм вилоятларида бўлишди. Бу кунларда тожик санъат ва ижод аҳлининг асарлари намойиши барчага манзур бўлди. Жумладан, Ўзбекистон Бадиий академиясининг кўргазмалар залида тожикистонлик рассомларнинг асарлари кўргазмаси, “Туркистон” саройида Тожикистон китоб ва фотосуратлари кўргазмаси, Киночилар уйида бир неча тожик фильмларининг намойиши томошабинларда катта таассурот қолдирди.

Президент Ислон Каримов ташаббуси билан 1997 йилдан буён ўтказиб келинаётган “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивали тили, дини, урф-одатлари турлича бўлган миллат ва элатларни мусиқа орқали бирлаштиришга, Шарқ мамлакатлари халқлари миллий мусиқа ва кўшиқчилик санъатининг ноёб намуналарини кенг тарғиб қилишга, анъаналарни асраш ва ривожлантиришга, ёш авлод қалбида санъатга меҳр-муҳаббат туйғуларини камол топтиришга хизмат қилмоқда.

1999 йил 26 - 31 август кунлари Самарқандда ўтган “Шарқ тароналари” иккинчи - Халқаро мусиқа фестивалида Тожикистондан хонанда Ҳасани Камол олти кишилик гуруҳ билан қатнашди. 2005 йил 19 - 26 сентябр кунлари Тожикистонда ўтказилган “Садои дилҳо” (қалблар садоси) халқаро фестивалида эса Сурхондарё вилояти Шўрчи туманининг “Булбули гўё” ансамбли фаол қатнашди<sup>44</sup>. Тожикистон Республикаси Кўлоб шаҳрининг 2700 йиллигига бағишлаб мазкур шаҳарда 2006 йил 17 - 20 июл кунлари ўтган II - “Фалак” халқаро фестивалида иштирок этган Қашқадарё вилояти “Ҳилола” фольклор-этнографик ансамбли ҳам танлов совриндори бўлди.

Бундан ташқари республика ёш томошабинлар театрининг бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби О. Салимов 2006 йил ноябрида Тожикистон Республикаси Маданият вазирининг таклифига мувофиқ Тожикистондаги В. Маяковский номли рус драма театрида янги спектаклни саҳналаштиришда иштирок этди.

2007 йил 5 - 12 апрел кунлари Душанбе шаҳрида бўлиб ўтган “Наврўз - 2007” Халқаро театр фестивалида М. Уйғур номидаги Сурхондарё вилоят мусиқали драма театрининг 20 кишилик жамоаси “Ўлдинг, азиз бўлдинг” спектаклини фестивал иштирокчилари ҳукмига ҳавола этди.

Ўзбекистон Республикасида истиқомат қилаётган тожик миллатига мансуб аҳолининг маънавий-маданий эҳтиёжларини ҳисобга олиб “Овози тожик” газетаси кўп нусхада нашр этилмоқда. Самарқандда тожик тилида икки ҳафтада бир чиқадиган “Оина” номли яна бир газета нашр этила бошланди.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида телевидение ва радиоэшиттириш соҳасида ҳам алоқа ва ҳамкорликлар ривожланмоқда. 1993 йил 18 февралда Тошкентда Марказий Осиё давлатлари телерадио ташкилотлари бешликларининг ҳамкорлик масалаларидаги учрашуви бўлиб ўтди<sup>45</sup>.

Ўзбекистон телевидениесининг тўртинчи халқаро телеканали ҳам бошқа оз сонли миллатлар тилларида ҳар ҳафтада кўрсатувлар бериб борапти: уйғур

<sup>44</sup> Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасида маданий ҳамкорлик ҳақида маълумот... - Б. 3.

<sup>45</sup> Иброҳимов А. Марказий Осиё ҳамкорлигининг маънавий асослари... - Б. 132.

тилидаги “Умид”, тожик тилидаги “Рангинкамон”, қозоқ тилидаги “Замандас”, татар тилидаги “Бизнен мирас”, корейс тилидаги “Чинсен” ёки умумий номдаги “Ўзбекистон - бизнинг умумий уйимиз” кўрсатувлари мазкур хулосага далил бўла олади<sup>46</sup>. “Дўстлик” радиоканалида ҳам тожик тилидаги ахборот дастурлари ҳафтанинг тўрт куни давомида бериб борилади. Улар орасида 30 дақиқалик “Ҳамроз” ахборот-муסיкий ва “Сехри сухан”, “Рангинкамон” адабий эшиттиришларини тилга олиш мумкин<sup>47</sup>.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги спорт соҳасидаги ҳамкорликлар, айниқса, минтақа халқларига бирдек таниш бўлган “Ўзбек кураши” мисолида яққол ифодаланади. 1992 йил августида Шаҳрисабзда Амир Темур хотирасига бағишланган ўзбек миллий кураши (бухороча кураш) бўйича биринчи халқаро мусобақа бўлиб ўтди. Мусобақада Тожикистон кураш усталари ҳам иштирок этишди. Ал-Ҳаким ат-Термизий хотирасига бағишлаб Термиз шаҳрида ўтказилган ўзбек кураши бўйича олтинчи халқаро турнирда тожикистонлик Рустам Боқиев ўз вазн тоифаси бўйича олтин медал ҳамда пул мукофоти олишга сазовор бўлди.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари халқлари ўртасида алоқалар ва ҳамкорликларни ривожлантиришда мазкур мамлакатлар халқларининг кўп асрлик анъаналари, маданиятлари, ҳар хил байрамлари, бой қадимий мероси ўзининг алоҳида ўрни ва аҳамиятига эга. Масалан, “Наврўз” байрами иккала мамлакат халқлари учун, аввало, энг қадимги, асл миллий, энг ардоқли, халқ байрамидир.

Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасида умуминсоний қадриятларнинг “Тинчлик маданияти” соҳасида ҳам алоқа ўрнатишга ҳамда уни мустаҳкамлашга катта эътибор берилмоқда.

Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик ва ҳамжиҳатликнинг мустаҳкамланишига ҳамда Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари халқлари, хусусан, ўзбек ва тожик миллати қардошлик муносабатларининг ривожланиши ва такомиллашувига муносиб ҳисса қўшиб келаётган миллий-маданий марказлардан бири Тошкентда 1990 йил 8 июнда ташкил топган “Ориёно” тожик миллий-маданий марказидир. Марказнинг асосий мақсади тожик маданияти, тили, урф-одатларини сақлаб қолиш, ривожлантириш ҳамда бошқа қардош халқлар маданиятини ўрганишдан иборат.

“Ориёно” билан бирга, Жиззах, Самарқанд, Наманган, Фарғона ва Сурхондарё вилоятларида, Тошкент вилояти Чирчиқ шаҳрида ҳам тожик маданий марказлари мавжуд. Айни пайтда Бухоро вилоятида “Офтоби Суғдиён” тожик - форс маркази ишлаб турибди<sup>48</sup>, “Бухорои шариф” ҳафталик газетаси нашр этиляпти.

<sup>46</sup> Бобоходжаев М.А. Республика Узбекистан. Очерки межнациональных и межконфессиональных отношений, внешнеэкономических связей. - Тошкент, 1996. - Б. 29.

<sup>47</sup> Ўзтелерадиокомпания жорий архиви материаллари: “Дўстлик” канали фаолиятининг 2003 йилги асосий йўналиши ва иш режалари. - Тошкент: Шарқ, 2003. - Б. 19.

<sup>48</sup> Ўзбекистон умумий уйимиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004. - Б. 42.

## ХУЛОСА

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги маданий алоқаларни архив материаллари ҳамда мавжуд адабиётларга таянган ҳолда тадқиқ этиш ва умумлаштириш қуйидаги хулосаларни баён қилиш имконини берди:

Истиқлол ҳар икки мамлакатнинг ўзга давлатлар билан иқтисодий, сиёсий ва маданий алоқалар олиб бориши учун кенг имконият яратди. Зеро, мустабид тузум даврида бирон хорижий мамлакат билан бевосита алоқа қилиш мумкин эмас эди. Бу ҳол кўп соҳаларда чет мамлакатлар тажрибасини ўрганиш илмий ва маданий ютуқларидан фойдаланишда монелик қилар эди.

Ўзбекистон ҳам, Тожикистон ҳам мустақилликнинг илк йиллариданок чет мамлакатлар билан иқтисодий сиёсий, маданий, илмий алоқалар ўрнатишнинг ҳуқуқий асосларини яратишга киришдики, бу омил мамлакатларнинг ҳар томонлама тараққий этишида жуда катта ёрдам беряпти.

Тадқиқ этилаётган даврда анъанавий алоқаларни қайта тиклаш, мустақиллик шароитида ижтимоий ривожланиш эҳтиёжларини, жаҳон ва минтақавий жараёнларни назарда тутувчи ҳамкорликнинг янги йўналиш ва шакллари излаш бўйича мақсадли изланишлар олиб борилди.

Ҳар икки мамлакатда - Ўзбекистонда тожиклар, Тожикистонда - ўзбеклар ғуж яшайдиган ерларда уларнинг ҳаёт кечириши, ўқиши, ишлаши учун кенг шароитлар яратишга ҳаракат қилинди, уларнинг ўз она тилида билим олиши, дарсликлар билан таъминланиши юзасидан амалий чоралар кўрилди.

Минтақа халқлари, хусусан, Ўзбекистон халқларининг маданий ҳаётида “Марказий Осиё халқлари маданият арбоблари ассамблеяси” тузилиши муҳим аҳамият касб этди. Ушбу ноҳукумат халқаро ташкилот Ўзбекистон ва Тожикистон ижодий зиёлиларининг саъй-ҳаракатларини бирлаштиришда ижобий рол ўйнади.

1992-1997 йилларда Тожикистонда бўлиб ўтган биродаркушлик уруши ушбу мамлакат ривожигагина кучли салбий таъсир кўрсатиб қолмай, балки ҳар икки республика ўртасидаги ҳамкорликнинг кескин сусайишига олиб келди.

Маданий ҳамкорлик соҳасида ҳар икки давлат ўртасида бир қатор шартномалар тузилган, лекин уларнинг баъзилари объектив-субъектив сабабларга кўра амалга ошмай қолиб кетмоқда.

Маданий ҳамкорлик турларидан санъат соҳасидаги ҳамкорлик анча фаол кечди. Бироқ, илмий кадрлар тайёрлаш, айниқса ҳамкорликда илмий тадқиқотлар олиб бориш анча камайиб қолган. Ваҳоланки, ҳар икки республиканинг табиий шароити, иқлими, аҳолисининг турмуш тарзи бир хил, бинобарин, уларнинг муаммо ва мушкулотлари ҳам ўхшаш. Шунинг учун экология, қишлоқ хўжалиги ва илм-фаннинг бошқа бир қатор соҳаларида ҳамкорликда тадқиқот олиб бориш истиқболли илмий йўналиш ҳисобланади.

Мустақиллик йилларида халқаро, минтақавий ва республика илмий конференциялари, анжуманлари, семинарлар мунтазам ўтказиб турилдики, улар Ўзбекистон ва Тожикистонда фан ва техниканинг ривожланишида, янги-янги илмий йўналишларнинг вужудга келишида самарали омил бўлди.

Кадрлар тайёрлаш соҳасида қилинган ишлар таҳлили шуни кўрсатдики, кадр тайёрлаш соҳасида ўзаро фойдали ҳамкорликни янада кенгайтириш учун фойдаланилмаган имкониятлар мавжуд. Республикалар бир-бирига олий ўқув юртларида замонавий муҳим мавзуларда маъруза ўқиш учун юқори малакали илмий-педагог ходимларни сафарга юборишлари, олий ўқув юртларининг филиалларини очишлари, турли фан соҳалари бўйича ихтисослашган кенгаш таркибига бири-бирининг етук олимларини киритишлари ҳар бир республикада илм-фаннинг янада юксалишига ёрдам беради.

Ўзбекистон ҳам, Тожикистон ҳам кўп миллатли мамлакат. Мазкур республикаларда яшаётган турли миллатлар тенгҳуқуқлигини таъминлаш давлат миқёсидаги вазифа. Тадқиқот материаллари бу масаланинг ҳар икки республикада тўла ҳал этилаётганлигини кўрсатади. Ана шу халқларнинг ҳар томонлама эмин-эркин ҳаёт кечиришлари, анъанавий маданиятларини ривожлантиришларида миллий-маданий марказлар фаол олиб бораётган тадбирлар яқиндан ёрдам бермоқда.

Ўзбекистон билан Тожикистоннинг маданият соҳасидаги ҳамкорлик натижалари ва мавжуд муаммоларини тадқиқ этиш қуйидаги илмий-амалий таклиф ва тавсияларни баён этиш имконини берадики, улар бундай ҳамкорликнинг янада такомиллашувига олиб келади:

- Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасида миллий кутубхоналар, музейлар, ўқув юртлари орасида маданият ва санъат соҳасидаги нашрларни мунтазам айирбошлашни йўлга қўйиш.

- Ҳозирги даврда икки мамлакат ўртасидаги илмий ҳамкорлик талаб даражасида эмаслигини ҳисобга олиб, ҳар икки мамлакат Фанлар академияларининг тегишли институтлари ва олий ўқув юртлари олимларининг муайян соҳаларда ҳамкор илмий тадқиқотлар олиб боришни режалаштириш.

- Ушбу мамлакатларнинг тарихий умумийлигини назарда тутган ҳолда давлатлар ҳудудидаги кўхна маданий қадриятларни илмий ўрганиш ва муҳофаза қилишда кўмаклашиш, ёдгорликлар мажмуаларида лойиҳалаштириш, консервация ва реставрация ишлари бўйича тажриба алмашишни ўзаро фойдали тарзда давом эттириш.

- Илмий тадқиқотлар ва таълим соҳасидаги лойиҳаларни қўллаб-қувватловчи хусусий ва жамоат фондлари ташкил этишни, бундай муҳим ишда тадбиркорларнинг иштирокини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш.

- Иккала Республика ўртасидаги анъанавий адабиёт ва санъат кунлари ва ҳафталикларини уюштириш.

Мустақиллик даврида Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари халқлари ўртасида маданий алоқа ва ҳамкорликларнинг кенгайиши ва чуқурлашуви бу борада камчиликлар ва муаммолар йўқлигини англатмайди. Булар айрим масалаларда давлатлараро, ташкилотлараро ва шахслараро даражада намоён бўлиш ҳоллари мавжуд. Тожикистон ҳудудидан экстремистик элементлар ва наркотик моддаларнинг Ўзбекистонга ўтишининг олдини олиш чоралари ҳамма вақт ҳам кўрилмапти. Ўзбекистондаги тожик мактабларини дарслик ва ўқув қўлланмалар билан таъминлашда Тожикистон Республикаси томонидан етарли фаоллик кўрсатилмапти. Бугунги кунда Ўзбекистонда, хусусан, Қашқадарё вилоятида тожик миллий-маданий маркази тузилгани йўқ

ва бу эса шу миллатга мансуб аҳолининг маданий юксалишида халал бериши мумкин.

Қолаверса, илм-фан ва маданиятнинг бир қатор соҳаларида ўзаро алоқалар сустлашаётган жиҳатларини ҳам инкор этиб бўлмайди. Юқорида қисман баён этилган қийинчиликлар ва муаммоларни ўзбек ва тожик халқларининг мақсад ва манфаатларини ҳисобга олган ҳолда бартараф этиш ва ижобий йўналишда ривожлантириш Ўзбекистон ва Тожикистон Республикалари ўртасидаги ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларидаги каби маданий алоқалари ва ҳамкорликларининг янада кенгайиши ва мустаҳкамланишига олиб келишига амин бўлиш мумкин.

## ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8 - жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2000. - Б. 516.
2. Каримов И. А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008. - Б. 9.
3. Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. - Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2008. - Б. 214.
4. Центральная Азия в XXI веке: сотрудничество, партнёрство и диалог // Материалы международной конференции ( 13-15 мая 2003 г. Ташкент). - Ташкент: Шарқ. - Б. 145.
5. А. Иброҳимов. Марказий Осиё ҳамкорлигининг маънавий асослари. - Тошкент: Маънавият, 2002. - Б. 3-143.
6. Нуриддинов Э. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти: асослари ва устувор йўналишлари // Ўзбекистон тарихи. 2000. - №4. - Б. 27-37.
7. Зиямов Н. Некоторые аспекты культурного сотрудничества стран Центральной Азии // Ўзбекистон тарихи. 2002. - №4. - Б. 69 - 73.
8. Қирғизбоев А.К. Ўзбекистон ва жаҳон. - Тошкент, 1997.;
9. Қирғизбоев А.К. Ўзбекистон Республикасининг Осиё мамлакатлари билан халқаро ҳамкорлиги. - Тошкент: Фан, 2004. - 280 б.
10. Муртазаева Р. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик. - Тошкент: Университет, 2007. - Б. 4.
11. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. - Тошкент: Шарқ, 2000. - Б. 546.
12. Жаҳон мамлакатлари. Қисқача маълумотнома. - Тошкент: Шарқ, 2006. - Б. 298.
13. Тюриков В., Шогулямов Р. По пути независимости. Республика Узбекистан. Люди, события, даты. 1991-2000. - Ташкент: Шарқ, 2000. - С. 253 - бет
14. Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. - Тошкент: Шарқ, 1999. - Б. 201-205.
15. Ўзбекистон умумий уйимиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004. - Б. 42.
16. Матбуот//Овози тожик, 2000 йил 19 июл, 1993 йил 21 сентябр.
17. Маматрайимов Х. Тожикистонга инсонпарварлик ёрдами // Халқ сўзи, 2009 йил 26 май.